

Тимофєєва М.І.

Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено цілі соціального захисту та важливість аналізу їх досягнення. Соціальна сфера завжди потребувала особливої уваги та модернізації у відповідності до потреб реального часу. Досліджено нові тенденції розвитку системи соціального захисту населення та відзначено їх важливість для держави в цілому.

Ключові слова: соціальний захист; соціальний проект; фінансування соціального захисту.

Тимофеева М.И.

Харьковский национальный экономический университет им. Семена Кузнеця

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье определены цели социальной защиты и важность анализа их достижения. Социальная сфера всегда требовала особого внимания и модернизации в соответствии с потребностями реального времени. Исследованы новые тенденции развития системы социальной защиты населения и отмечено их важность для государства в целом.

Ключевые слова: социальная защита; социальный проект; финансирование социальной защиты.

Timofieieva M.I.

Simon Kuznetz Kharkiv National University of economics

MAIN TRENDS FOR PROVIDING THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION OF UKRAINE'S POPULATION

Abstract. The article defines the goals of social protection and the importance of analyzing their achievements. The social sphere has always needed special attention and modernization in accordance with the needs of real time. New trends in the development of the social protection system of the population were explored and their importance for the state as a whole was noted.

Keywords: social protection; social project; financing of social protection.

Вступ. На сьогоднішній день в Україні діє універсальна система соціального захисту, яка заснована на категоріальному принципі призначення соціальних допомог та виплат але не приділяється достатньої уваги підтримці найбідніших верств населення. Незважаючи на поступовий поетапний перехід економіки України до нової системи соціально-економічних відносин, напрямки побудови системи соціального захисту залишається, в загальних рисах, незмінними та орієнтовані на заохочення заслуг перед державою, забезпечення соціальною підтримкою охоплює лише певні категорії населення, а також великий об'єм системи соціальних пільг. Забезпечення підтримки всеохоплюючої системи соціального захисту вимагає від держави значних фінансових ресурсів, враховуючи складну економічну ситуацію в Україні та в цілому і в світі, видатки з державного бюджету на забезпечення соціально захисту стають непосильним тягарем для економіки країни.

Особливості побудови системи соціального захисту та його фінансування розглядалися такими ученими Н. Абакумової, Н. Болотіної, Н. Борецької, С. Калашнікової, С. Корецької, В. Кадомцевої, М. Ланцева, Е. Лібанової, О. Макарова, В. Роїка, В. Рудика, М. Руженського, П. Спікера, В. Тропіної, та ін.

Незважаючи на вагомий науковий доробок вітчизняних та закордонних вчених на сьогодні актуальним питанням залишається визначення нових тенденцій розвитку системи соціального захисту населення та пошук додаткових джерел фінансового забезпечення.

Метою статті є вивчення нових тенденцій розвитку системи соціального захисту населення.

Результати досліджень. Сучасний стан в Україні вимагає від держави нагального реформування діючої системи соціального захисту населення, що є доволі не простим завданням для нашої держави. Необхідність реформування системи соціального захисту зумовлене декількома факторами, перш за все це поява внутрішньо перемішених осіб котрі потребують державної підтримки за різними напрямками, необхідність у зменшенні видатків з державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Соціальний захист, насамперед, є компенсаційним механізмом, який регулює відносини, що не представляють інтерес з точки зору ринкової економіки – допомога бідним, компенсація втраченого заробітку внаслідок різних соціальних ризиків тощо. Проте, не виробляючи ніякого продукту, соціальний захист водночас впливає і на економічний розвиток країни. Тому, ще на початку ХХ ст. держави зрозуміли, що соціальний захист може бути дієвим інструментом для стимулювання економіки та зростання національного доходу. Зокрема Дж.М. Кейнс обґрунтував, що державні витрати, які направляються на соціальні цілі водночас є і доходами, оскільки стимулюють споживчий попит, який збільшує розміри сплачуваних податків унаслідок розширення виробництва [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. А американський економіст Б. Ейхенгрін (В. Eichengreen) зазначає, що саме державні соціальні видатки у розвинених країнах світу після Другої Світової війни надали значний поштовх економічному розвитку.

Досліджуючи джерела фінансування соціального захисту, автором було визначено, що єдиним джерелом фінансування системи соціального захисту є ВВП. Розмір загальних витрат визначається тим його розподілом та перерозподілом, який планується в країні. Значна частина соціальних витрат здійснюється за рахунок доходів домогосподарств та соціальних витрат роботодавців, які здійснюються без сплати страхових внесків у якість конкретні фонди соціального страхування.

Таким чином, основним джерелом фінансування соціального захисту населення у більшості країн світу є: 1) внески, які сплачуються працівниками та роботодавцями в обов'язковому або добровільному порядку у державні чи приватні фонди соціального страхування; 2) податкові надходження, які складають частину загальних державних доходів; 3) інвестиційні доходи від розміщення акумульованих коштів державних або приватних фондів соціального страхування на фінансових ринках; 4) приватні кошти.

В останні роки у більшості розвинених країн світу відбувається реформування систем соціального захисту шляхом зменшення частки державних ресурсів у загальних соціальних витратах та розширенням ролі загальнообов'язкового державного та добровільного приватного соціального страхування. Структура джерел фінансування, яка склалася в Україні є характерною для більшості розвинених країн світу. В сукупних соціальних витратах здебільшого значну частку займають державні кошти, які акумулюються через механізм державного та місцевих бюджетів шляхом збору податків та різноманітних зборів.

Останнім часом більшість країн світу, незважаючи на основні принципи побудови своїх систем соціального захисту, намагаються все більше залучати до їх фінансування приватні кошти через різноманітні недержавні фонди соціального страхування, робота яких базується на накопичувальному принципі. Необхідність таких структурних перетворень виникла як під тиском ускладнення демографічної ситуації, так і в результаті негативної економічної ситуації у світі.

В Україні в останні роки в цілях підтримки фінансової стійкості системи соціального захисту та пом'якшення нових соціальних протиріч держава намагається змінити її інституціональну структуру. Проводиться реформування системи соціального захисту шляхом зростання в ній частки страхових відносин, які є більш адекватними ринковим соціально-економічним умовам та забезпечують розподіл матеріальної відповідальності по компенсації та мінімізації соціальних ризиків на максимальну можливу кількість учасників.

Вважається, що фінансове забезпечення соціального захисту необхідно розглядати через визначені цілі за результатами їх досягнення. Особливо потрібно відмітити, що кожна з соціальних програм має свої конкретні цілі, за результатами можна чітко відстежити та проаналізувати ефективність її фінансування не лише на рівні держави, ай у відповідності до конкретного регіону. Так, наприклад, соціальні допомоги у разі тимчасової втрати працездатності допомагають швидшому одужанню хворих працівників за рахунок усунення фінансового тягаря та необхідності продовжувати працювати навіть під час хвороби [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Це сприяє збереженню високої продуктивності праці працівників, що безпосередньо позначається на розвитку економіки. Одноразова допомога при народженні дитини допомагає забезпечити достатній доход сім'ям з дітьми, що позитивно позначається на рівні народжуваності та зменшує рівень бідності серед таких домогосподарств. Водночас всі цілі окремих соціальних програм передбачають досягнення основних цілей системи соціального захисту населення: зменшення рівня бідності, зростання доходів населення, скорочення нерівності та підвищення тривалості життя. Також соціальний захист є важливим чинником в підтримці ефективного попиту та створенні сприятливого клімату довіри в сфері бізнесу [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Це особливо проявляється у зв'язку з виплатою допомоги по безробіттю, яка допомагає підтримувати купівельну спроможність працівників, що втратили роботу. Водночас, інші види соціальних допомог та виплат також виступають в якості економічного буферу в кризові періоди. Позитивний вплив соціального захисту на економічний розвиток забезпечується за рахунок його дієвості в процесі досягнення власних цілей, іншими словами, за рахунок соціальної ефективності. Тобто, соціальний захист має за мету не допустити економічні та соціальні ризики членів суспільства у зв'язку з припиненням або скороченням доходів внаслідок хвороби, вагітності та пологів, нещасних випадків, безробіття, старості, інвалідності тощо, а також забезпечити їх достатнім рівнем медичної допомоги та субсидіями на виховання дітей.

Європейська комісія [Ошибка! Источник ссылки не найден.] визначає такі основні цілі соціального захисту:

- підтримка бідних верств населення;
- збільшення доступу до державних послуг, охорони здоров'я, освіти та харчування працюючих та їх дітей;
- підвищення продуктивності праці;
- зменшення нерівності у доходах різних верств населення;
- зменшення впливу різного роду соціальних ризиків через створення відповідних компенсаційних механізмів;
- забезпечення справедливості між поколіннями.

Висновки. Проведені дослідження загального стану та тенденцій розвитку фінансового забезпечення соціального захисту в Україні дали змогу виявити певні закономірності: 1) рівень охоплення населення соціальним захистом в Україні є максимальним та відповідає основним вимогам МОП та інших міжнародних організацій і установ; 2) частка соціальних видатків у ВВП країни є надзвичайно висока, що створює високе навантаження на економіку країни; 3) незважаючи на значні розміри соціальних видатків рівень виплат на душу населення є доволі низьким навіть у порівнянні з бувшими країнами СРСР, що обумовлюється значною кількістю соціальних допомог та пільг, які не мають чітко визначених джерел фінансування; 4) основна кількість соціальних допомог та пільг надається населенню без перевірки на нужденність, внаслідок чого значний розмір фінансових ресурсів спрямовується населенню, яке того не потребує; 5) ефективність фінансового забезпечення соціального захисту в Україні залишається доволі низькою зважаючи на доволі високий рівень бідності, високу нерівність у доходах населення та низьку тривалість життя.

У цілому сучасні тенденції фінансового забезпечення соціального захисту в Україні не відповідають тим викликам, які ставить перед суспільством нинішнє соціально-економічне та демографічне становище, що негативно позначається як на рівні фінансування так і на його ефективності. Подальший розвиток соціального захисту в Україні можливий лише за умови глибокої структурної перебудови як самої системи соціального захисту (скорочення соціальних допомог та пільг; підвищення адресності; зменшення кількості натуральних трансфертів тощо) так і основних умов та принципів фінансування (розширення частки приватних коштів; зростання фінансування соціальних програм на основі накопичувального принципу; підвищення монетизації та адресності соціальних допомог тощо).

Список використаної літератури

1. Соціально-економічний розвиток України (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, за 2014–2018 роки – також без урахування частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2018/soes/ukr/sed/ser_07_2018.pdf.
2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Джон Мейнард Кейнс; Н. Н. Любимов (пер. с англ.); Ассоциация российских вузов. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
3. Тимофеева М. І. Модернізація системи соціального захисту / М. І. Тимофеева // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: зб. наук. пр. СХУ ім. В. Даля. – 2017. – Вип. 6 (236). – С. 216–218.
4. Тимофеева М. І. Основні напрямки модернізації у сфері соціального захисту населення / М. І. Тимофеева // Матеріали міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (Харків, 31 травня – 1 червня 2018 року). – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – С. 320–321.
5. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навч. посіб. / І. С. рошенко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.